

DOI <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2022-75-5-12>
УДК 378.1:902

АРХЕОЛОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 032 «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ» .

© Бакуменко О.О.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора

Бакуменко Олена Олексіївна. <https://orcid.org/0000-0002-3108-6324>. elena74y@gmail.com кандидат історичних наук, доцент кафедри Краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук, Українська інженерно-педагогічна академія, вул. Університетська, 16, Харків, 61003, Україна

Сучасна система освіти зорієнтована на обов'язкове поєднання теоретичних і практичних методів навчання. Кожна з існуючих сьогодні освітньо-професійних програм (ОПП) пропонує студентам перелік практик, які мають поглибити і закріпити отримані під час аудиторних занять теоретичні знання, а отже, сприяти повноцінному формуванню основних фахових компетентностей випускника. Сьогодні програми навчальних і виробничих практик весь час удосконалюються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання. Автор статті робить спробу проаналізувати, яким чином та за допомогою якого інструментарію один із видів обов'язкової навчальної практики (археологічної) впливає на формування фахових компетентностей та досягнення програмних результатів навчання студентів, що навчаються за ОПП «Краєзнавчо-туристична робота», спеціальності 032 «Історія та археологія».

Автор, аналізуючи програму практики та програми споріднених дисциплін, показує, які саме компетентності можуть бути сформовані завдяки археологічній практиці. Розглянуто основні етапи та зміст археологічної практики, яка проводиться викладачами відповідної ОПП для студентів першого курсу. У статті визначено основні види робіт та заходів, що складають зміст археологічної практики та їх вплив на формування фахових компетентностей.

Окрему увагу приділено впливу археологічної практики на активізацію навчально-наукової діяльності студентів та її виховне значення. Практика передбачає виховання дбайливого ставлення до пам'яток історії та культури та їх раціонального використання, ознайомлення із заходами з охорони навколишнього середовища та історичної спадщини тощо. Студенти вчаться з повагою ставитися до історико-культурної спадщини, усвідомлюють, яку роль відіграє в її збереженні правильне проведення польових досліджень. У статті зокрема акцентується увага на корисних навичках, які формує цей вид практики для подальшого професійного і повсякденного життя фахівців. Можна з впевненістю сказати, що археологічна практика сприяє формуванню ряду важливих особистісних якостей, необхідних будь-якому фахівцю, дає змогу студентам розкрити свої творчі і організаторські здібності.

Ключові слова: археологічна практика, фахові компетентності, краєзнавчо-туристична робота, історія.

Bakumenko O.O. "Archaeological internships as a factor in the formation of professional competences of a specialist in the specialty 032 "History and archeology""

The modern education system is oriented towards a mandatory combination of theoretical and practical teaching methods. Each of the currently existing educational and vocational training programs (EVTP) offers students a list of internships that should deepen and consolidate the theoretical knowledge obtained during classroom classes, and therefore contribute to the full formation of the graduate's basic professional competences. Today, the programs of educational and industrial internships are constantly being improved, taking into account the competence-based approach to education. The author of the article makes an attempt to analyze how and with which toolkit one of the types of compulsory training (archaeological) internships affects the formation of professional competences and the achievement of program learning outcomes of students studying at the EVTP "Local Studies and Tourism", specialty 032 "History and Archeology".

Analyzing the program of the internship and programs of related disciplines, the author shows exactly which competences can be formed thanks to archaeological internships. The main stages and content of the archaeological internship, which is conducted by the teachers of the corresponding EVTP for first-year students, are considered. The article defines the main types of work and activities that make up the content of the archaeological internship and their influence on the development of professional competences.

Particular attention is paid to the influence of the archaeological internship on the activation of students' educational and scientific activities and its educational significance. The internship involves nurturing a careful attitude to historical and cultural monuments and their rational use, familiarization with measures to protect the surrounding environment and historical heritage, etc. Students learn to treat historical and cultural heritage with respect, realize the role that proper field research plays in its preservation. In the article, attention is also focused on the skills necessary for the further professional and everyday life of specialists that this type of internships develops. It can be said with certainty that archaeological internship contributes to the formation of a number of important personal qualities necessary for any specialist, and allows students to demonstrate their creative and organizational abilities.

Keywords: archaeological practice, professional competences, local history and tourism work, history.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти передбачає обов'язкове поєднання теоретичних та практичних методів навчання. Сьогодні у вищій школі особлива увага приділяється набутим компетентностям випускника. Різноманітні види практики, передбачені освітньо-професійними програмами, дають можливість закріпити отримані теоретичні знання, набути практичних навичок роботи за фахом, а отже, сприяють формуванню фахових компетентностей і досягненню запланованих програмних результатів навчання. Сьогодні програми виробничих практик удосконалюються з урахуванням компетентнісного підходу, що й визначає актуальність нашої статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні існує достатньо велика кількість досліджень, присвячених проблематиці викладання археологічних курсів у ЗВО. Переважно вони присвячені або сучасним питанням викладання археології, або розкривають процес становлення і розвитку археологічної науки в різних ЗВО. У цьому зв'язку доцільно згадати роботи С.Ж.Пустовалова, С.В. Пивоварова, О.В. Калугіна [1]. Важливий внесок у методику викладання історичних дисциплін і археології зокрема зробив І.П. Горохівський. Вказуючи на важливість компетентнісного підходу до викладання археології, він показував практичне значення отриманих знань і набутих компетентностей у подальшому професійному житті випускника [2]. Зокрема в посібнику П.І. Горохівського значну увагу приділено сучасним підходам і методам викладання історичних дисциплін у ЗВО, взаємозв'язкам між цими методами і підходами і якістю засвоєння матеріалу дисциплін студентами [3]. Окремо хотілося б відзначити наукову статтю Скакальської І.Б., присвячену інноваційним підходам до викладання археології. Зокрема в статті досліджується значення археологічної практики в підготовці сучасних фахівців-істориків. Авторка відзначає велике значення археологічної практики у формуванні не лише

фахових компетентностей, але й в цілому особистості фахівця історика та аналізує, як само забезпечено формування програмних результатів навчання [4]. Ці й низка інших досліджень із методики викладання історичних дисциплін у ЗВО є надзвичайно важливими, проте спеціальних досліджень щодо ролі археологічної практики у формуванні професійних компетентностей немає.

Метою запропонованої статті є: на основі програми археологічної практики, програми курсу «Історія первісного суспільства і основи археології» та особистого студентського і викладацького досвіду проаналізувати роль археологічної практики в активізації навчально-наукової діяльності студентів-істориків та формуванні в них запланованих фахових компетентностей.

Виклад основного матеріалу. В Українській інженерно-педагогічній академії спеціальність 032 «Історія та археологія» за освітньо-професійною програмою «Краєзнавчо-туристична робота» відкрита відносно недавно. Але ми вже маємо певний практичний досвід підготовки фахівців із цієї спеціальності, що потребує певного осмислення. Археологічна практика є логічним продовженням курсу «Історія первісного суспільства і основи археології», який викладається на першому році навчання і яким передбачено 6 кредитів навчального часу. Ця навчальна дисципліна покликана надати студентам основні знання щодо загальної періодизації історії людства, характеристик найдавнішого історичного періоду, археологічних культур на теренах Європи й України, визначних археологічних пам'яток, господарства, мистецтва в давнину. Для фахівця в галузі краєзнавчо-туристичної роботи дисципліна «Історія первісного суспільства та основи археології» дає неоціненний матеріал історичного, етнографічного, краєзнавчого характеру, адже дозволяє простежити розвиток матеріальної і духовної культури певного регіону з найдавніших часів. Робочою програмою

дисципліни поставлено такі завдання викладання цього курсу:

- сформувати уявлення про специфіку курсу та його джерельну базу;

- сформувати в студентства уявлення про сучасні наукові знання в галузі антропогенезу, соціогенезу, класогенезу та політогенезу;

- вивчити процес формування людського суспільства та його структур на різних етапах розвитку первісного суспільства;

- з'ясувати витоки матеріальної культури людства та її подальший розвиток (за археологічними даними);

- вивчити особливості господарства, побуту, духовної культури людства первісної епохи на теренах сучасної України (за археологічними даними);

- надати студентству уявлення про сутність археології як науки, та її значення в комплексі історичних дисциплін;

- висвітлити основні методи та принципи археологічних досліджень та їх роль в вивченні дописьменного періоду історії людства;

- висвітлити значення археологічних пам'яток на території сучасної України для висвітлення давньої історії Європи і світу;

- сформувати в студентів розуміння ролі і високої відповідальності кожного фахівця в справі пошуку, вивчення та охорони пам'яток історії та археології;

- сформувати уявлення про важливість використання пам'яток археології та історії в процесі формування відчуття національної гідності та патріотизму.

Зауважимо, що без практичної складової виконання цих завдань в повному обсязі не можливе. Як слушно зауважує І.Б. Скакальська, сучасний «навчальний процес зорієнтований на розвиток компетентностей студентів. Компетентність – це система знань і умінь у дії» [4, с.182]. Тобто теоретичний матеріал, отриманий під час лекцій і практичних занять, має бути реалізований на практиці. Знання студентів про теорію археологічних досліджень мають знайти застосування під час польових археологічних робіт. Практика має засвідчити засвоєння студентами цих компетентностей у дії. Оскільки археологічна практика є закономірним продовженням курсу «Історія первісного суспільства та основи археології», розглянемо, як саме формування фахових компетентностей, задекларованих програмою цієї дисципліни, отримують своє логічне завершення під час літньої археологічної практики. Освітньо-професійною програмою,

розробленою викладачами кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук, передбачено формування курсом «Історія первісного суспільства і основи археології» таких фахових компетентностей:

ФК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти тощо).

ФК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

ФК 11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.

Основні теоретичні засади, пов'язані з формуваннями зазначених професійних компетентностей, студенти отримують протягом першого семестру першого року навчання під час вивчення курсу «Історія первісного суспільства та основи археології». Саме на лекціях і практичних заняттях студенти вивчають поняття археологічних джерел, загальні принципи організації і проведення археологічних розкопок, методи археологічних досліджень тощо. Студенти знайомляться з основними археологічними культурами, що мали місце на теренах сучасної України. За допомогою наочних методів навчання (мультимедійні презентації, музейні експозиції, наукові кінолекторії) вони знайомляться з особливостями матеріальної культури людностей, що склали населення цих археологічних культур. Маємо зауважити, що не можна недооцінювати цей етап у формуванні фахових компетентностей майбутніх істориків. Без ґрунтовної теорії неможлива якісна практика. Задля забезпечення більш якісного сприйняття студентами теоретичної інформації на заняттях з курсу «Історії первісного суспільства та основ археології» ми використовуємо різні методи активізації навчально-наукової діяльності студентів. Передусім маємо згадати проблемні запитання або задачі. Цей прийом змушує студента думати самостійно, а не лише покладатися на текст підручника чи конспекта. Спроба самостійного вирішення тієї чи іншої археологічної задачі-загадки активізує аналітичну діяльність студентів, виховує сміливість в припущеннях, вчить шукати докази. Порівняння різних археологічних культур за поданою схемою дозволяє студентам

простежити історичну спорідненість тих чи інших людностей, шляхи міграцій тощо.

Наприкінці другого семестру першого року навчання вони переходять до обов'язкової археологічної практики. У 2021 р. нами були укладені договори про практику з рядом установ, що займаються дослідженням і охороною пам'яток археології в нашому регіоні. Серед них слід відзначити Верхньо-Салтівський історико-археологічний музей-заповідник, ГО «Історично-краєзнавча організація «Слобода»» (м. Дергачі) Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Польовий етап практики був проведений саме завдяки співробітництву з музеєм археології Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, на території Дергачівського району Харківської області. Студенти брали безпосередню участь у розкопках давнього поселення бронзової доби. Кожна з установ, задіяних в практиці, внесла значний вклад у формування професійних якостей наших студентів. Хотілося б звернути увагу на той момент, що на відміну від інших видів практики археологічна проходить лише централізованим чином, адже для проведення польових археологічних досліджень потрібні певні дозвільні документи («відкритий лист»), які може оформити лише фахівець-археолог, який є співробітником певної установи і з яким можуть працювати студенти-практиканти.

Робочою програмою практики передбачено формування таких навичок і знань:

Студент повинен **знати**:

- правила техніки безпеки при роботі у польових умовах;
- методику проведення усіх основних етапів вивчення стародавньої пам'ятки - від вибору міста для праці і розбивки розколу до підведення перших наукових висновків по наслідкам проведених польових досліджень;
- основні періоди дослідження пам'ятника;
- особливості в порівнянні об'єктами цього часу;
- хронологічні рамки та етапи формування;
- теоретичні засади методики польових археологічних досліджень;
- періоди становлення та формування археологічного пам'ятника;
- оцінювати роль та значення археологічного пам'ятника;
- поняття і терміни, періодизацію археологічних пам'яток і джерел;

вміти:

- аналізувати основні тенденції дослідження археологічного пам'ятника;
- узагальнювати висновки попередників;
- оволодіти навичками розкопок;
- давати характеристику розкопаних об'єктів;
- здійснювати замальовку досліджених самостійно комплексів;
- вести польовий щоденник;
- користуватися необхідним інвентарем;
- на базі аналізу археологічних матеріалів створювати конкретну історію того чи іншого регіону на відповідному етапі його розвитку.

Як бачимо, завдання археологічної практики безпосередньо пов'язані із завданнями курсу «Історія первісного суспільства і основи археології» і по суті уточнюють їх.

Робочою програмою практики передбачено такі її етапи: *Перший* – ознайомлення зі змістом практики, визначення її основних форм та етапів, ознайомлення зі специфікою роботи археологів. У рамках цього етапу зі студентами були проведені бесіди про специфіку археологічної роботи; наданий перелік основних документів, що регламентують роботу археолога; вивчено правила ведення й оформлення документації, пов'язаної з археологічною діяльністю. *Другий етап* передбачав ознайомлення з археологічним потенціалом нашого краю, з попередніми здобутками фахівців - археологів. У ході цього етапу студенти ознайомилися з археологічними колекціями Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна (Музей археології ХНУ); Харківського історичного музею; Верхньо-Салтівського історико-археологічного музею-заповідника. Після цього відбувся *третій* – польовий етап практики - участь у археологічній експедиції. *Четвертий і п'ятий* етапи передбачали підведення підсумків практики, оформлення документації та складання звіту з практики.

Розглянемо, яким чином практика сприяє формуванню тих чи інших елементів професійних компетентностей. Найбільш повно за рахунок участі у польовій археологічній практиці здійснюється формування ФК 5 «Здатність відшукувати необхідні для наукової діяльності історичні джерела, в тому числі археологічні артефакти» та ФК 11 «Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність». Ці дві фахові компетенції є нерозривно пов'язаними, адже пошук археологічних

джерел відбувається насамперед під час розкопок – тобто практичної археологічної діяльності. Археологічні джерела – це всі матеріальні залишки людської діяльності, на основі яких можна відтворити картину життя людей у минулому. Для деяких періодів історії людства (дописемного часу) по суті це найголовніший тип історичних джерел. Протягом засвоєння курсу «Історія первісного суспільства та основи археології» студенти отримали теоретичні знання про принципи і порядок організації археологічної діяльності. Під час практики ця теорія отримує наочне підтвердження. На першому етапі практики студенти ознайомились з деякими питаннями, пов'язаними з організацією і проведенням археологічної розвідки. Під час виїздів у поле з керівником практики від установи, що приймає, студенти наочно побачили і взяли посильну участь у таких підготовчих моментах, пов'язаних з організацією археологічної діяльності як-от: вивчення археологічної карти регіону; підготовка до археологічної розвідки; визначення завдання і мети розвідки. Так само вони побачили, яке спорядження використовується при проведенні розвідки, ознайомилися з основними прийомами пошуків; узяли участь у зборі підйомного матеріалу, фіксації виходів культурних залишків на поверхню. Студентам було продемонстровано, як робиться зйомка плану пам'ятки і місцевості, здійснюється топографічна прив'язка. Студенти отримали навички практичної роботи з нівелірами та іншими топографічними інструментами, що використовуються археологами. На практиці студенти засвоїли такий метод польової археологічної розвідки, як шурфування.

На другому етапі польової практики відбувся виїзд на місце проведення планових археологічних розкопок. Об'єктом дослідження стало поселення бронзової доби в околицях м.Дергачі, Харківської області. Студенти під керівництвом фахівця-археолога змогли на практиці побачити, які особливості має археологічне дослідження саме стародавнього поселення. На лекції вони познайомилися з поняттям стратиграфії, а під час польового етапу наочно могли побачити стратиграфію конкретної місцевості й усвідомити її взаємозв'язок із стародавніми пам'ятками. Після цього студенти взяли участь у безпосередній підготовці до розбивки розкопу – зачищенні поверхні від рослинності, розмітці території майбутнього розкопу за

допомогою реперів та шнура. Керівник практики пояснив і наочно показав студентам, які існують правила розмітки розкопу, які бувають траншеї, що таке контурна траншея. Безпосередньо студенти здійснили розбивку розкопу, зафіксували сітку квадратів (фахівець пояснив їм, чому це важливо і яке значення має для фіксації знахідок) і приступили до безпосереднього скопування й виїмки ґрунту. Практиканти побачили сутність розкопки археологічного об'єкту за штиками (пластами). У процесі скопування та виїмки ґрунту вони виявили перші знахідки. На практиці побачили, як археологи роблять висновок про наявність залишків давніх споруд. Узяли участь у послідовній фіксації залишків споруд із глини та дерева. Побачили, як визначають тип конструкцій. Дуже важливим моментом був вихід розкопу на материкову поверхню. Практиканти взяли участь у виявленні на материковому ґрунті слідів споруд, господарських ям тощо та їх дослідженні. Таким чином, студенти на практиці оволоділи загальними прийомами розкопок: скопування і викид землі, горизонтальна та вертикальна зачистка поверхні і профільних бровок. Кожен із студентів особисто попрацював у розкопі. Окрім загальних земляних робіт, кожен отримав навички роботи на археологічному об'єкті з використанням таких інструментів, як лопата, ніж, пензель. Хоча в конкретній експедиції, в якій працювали наші студенти, землерийна техніка не використовувалась, проте керівником експедиції було проведено докладне пояснення, в яких випадках вона використовується, на що треба звернути увагу археологові при використанні землерийної техніки. Студенти особисто брали участь у фіксації матеріалів під час розкопок.

На прикладі поселення бронзової доби в передмісті м. Дергачі студенти познайомилися не лише з таким явищем, як культурний шар, але й із закономірностями його залягання в залежності від різних історично-природничих факторів. У процесі проведення розкопок студенти мали змогу побачити і засвоїти на практиці: методику різних стадій розкопок, фіксацію і документацію об'єктів і пам'яток, складання інвентарного польового опису, виготовлення креслень і малюнків, методи консервації пам'яток, навчилися самостійно складати плани розкопів та його окремих квадратів або ж секторів, вести польову документацію, передусім щоденник.

Керівник експедиції продемонстрував студентам правильні навички поведінки з

археологічними об'єктами та знахідками (арт артефактами). Виймка артефактів та їх фрагментів із розкопу, транспортування їх у польовий табір, попередня обробка, шифрування – теж стали фрагментом практичного досвіду студентів-практикантів. Можна сказати, що вся практична діяльність у рамках археологічної експедиції сприяла формуванню певних елементів одного з програмних результатів навчання ОПП, ПРН 5. (Уміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами).

Таким чином, після завершення експедиції студенти практично познайомилися з майже всім переліком знань і вмінь, що потрібні для організації і здійснення археологічної діяльності, як і передбачає відповідна фахова компетентність. Звісно, це лише відносно невеликий професійний досвід, але він є базовою основою, до якої будуть додаватися подальші знання та досвід, якщо студент зацікавиться подальшою професійною археологічною діяльністю.

Практична участь у розкопках має і значний виховний аспект. Практика передбачає виховання дбайливого ставлення до пам'яток історії та культури та їх раціонального використання, ознайомлення із заходами з охорони навколишнього середовища тощо. Студенти вчать з повагою ставитися до історико-культурної спадщини, усвідомлюють, яку роль відіграє в її збереженні правильне проведення польових досліджень, що, у свою чергу, сприяє формуванню в студентів такого програмного результату навчання, як ПРН 9. (Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України).

У рамках польового етапу дослідження у вільний від розкопок час для студентів було проведено лекції та майстер-класи з питань археології та історії нашого краю. Активну участь в організації цих заходів взяли співробітники ГО «Історично-краєзнавча організація «Слобода»». Зокрема студенти познайомилися з деякими практичними аспектами технології давньої кераміки нашого регіону та методами її типологізації та датування; роллю генеалогічних досліджень у відтворенні локальної історії, місцем і роллю археозоології в реконструкції давньої історії тощо. Такі заходи сприяли й активізації навчально-наукової діяльності студентів. Наприклад, на майстер-класі з кераміки студенти самі пробували зробити глиняне

«тісто» для ліпки керамічних виробів із тих самих місцевих ресурсів, що й прадавнє населення регіону. Спробували різні техніки створення примітивного посуду. Вони наочно переконалися в значенні певних добавок до глини та їх впливу на міцність або крихкість кераміки. Це підштовхує наукову уяву студентів, вони самі пробують робити висновки або припущення (реконструкції) щодо можливих технологій минулих часів. Такі заходи, на наш погляд, позитивно впливають на формування ФК 6. «Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних».

Хотілося б зробити певні зауваження і щодо впливу археологічної практики на активізацію навчально-наукової діяльності студентів та її виховне значення. Мабуть кожен випускник спеціальності «Історія та археологія», якщо попросити його назвати найбільш цікаві моменти його навчання, назве й археологічну практику. Адже вона поєднує в собі навчання та відпочинок, науку і творчість та неформальне спілкування.

Археологічна практика безумовно активізує творчий пошук студентів. Після проведення практики з 12 студентів нашої групи 2 студентів при виборі теми курсової роботи на наступний семестр обрали саме археологічну тематику. Троє студентів зацікавилися питаннями локальної історії. Деякі студенти продовжують самостійне спілкування на професійну тему з дорослими учасниками експедиції – фахівцями-археологами.

Серед навичок, що неодмінно отримують учасники польової археологічної практики, слід згадати такі моменти, що стануть у нагоді кожній людині в професійному (краєзнавчотуристичному) і побутовому житті і після завершення навчання. Студенти отримують навички встановлення польового табору, організації його функціонування та життєзабезпечення. Деякі з них вперше стикаються з виробленням вмінь, необхідних для життя в польових умовах (заготівля дров, розпалювання багаття, варіння їжі, підтримання порядку на місці проживання тощо). Але, мабуть, найважливішим буде отримання студентами практичних знань з організації взаємовідносин всередині відносно ізольованого колективу, структурування вільного часу, вироблення навичок взаємодопомоги тощо.

Саме під час польового етапу практики в групі чітко виділилися неформальні лідери серед дівчат та хлопців. Деякі зі студентів, що раніше не проявляли себе як активні члени групи, тепер, завдяки своїй праці на розкопі або компетентності в тих чи інших побутових справах колективу, завоювали повагу своїх однокласників. Можна абсолютно впевнено стверджувати, що життя в польових умовах формує відповідальність у студентів. Адже усвідомлення того, що від сумлінного виконання твоїх обов'язків залежить добробут усього колективу має значний стимулюючий ефект. Так само, робота на розкопі сприяє формуванню таких якостей, як дисципліна та уважність. Робота на розкопі передбачає сувору техніку безпеки, адже зрушений ґрунт, сам розкоп, лопати та інший інструмент при необережному використанні та недотриманні правил безпеки можуть стати джерелом травм. Усвідомлення цього, дотримання правил колективного розпорядку в таборі є факторами формування дисципліни студентів. Необхідність пошуку артефактів у розкопі та їх фрагментів у викиді ґрунту, зачистка, фіксація та первинна консервація археологічних знахідок формують у студентів уважність, увагу до дрібниць, ретельність та сумлінність у виконанні роботи. Практика дає також можливість студентам проявити і розвинути власну ініціативу, робити власні спостереження і висновки, які вони відобразили в щоденниках практики.

Оскільки наші студенти навчаються за ОПП «Краєзнавчо-туристична робота», то де б вони не працювали в майбутньому – в освітній чи науковій галузі, у туристичному бізнесі - вищезазначені навички вони зможуть використати в своїй подальшій професійній діяльності. Якщо вони стануть співробітниками шкіл або ЗВО, ці навички стануть у нагоді при організації шкільних та студентських екскурсій, виїздів або участі вже їх вихованців у археологічних експедиціях. Якщо вони будуть працювати у туристичній сфері - при організації туристичних походів та екскурсій.

Про важливий вплив археологічної практики на особистісний, науковий і

фаховий потенціал майбутніх фахівців історичної галузі неодноразово вказували і видатні фахівці в галузі археології. Так, П.І. Горіховський вказує, що «... літня польова археологічна практика сприяє закріпленню теоретичних знань, отриманих під час вивчення дисципліни, поглибленню їх, сприяє виробленню певних навичок археологічної розвідки, розкопок, камеральної обробки артефактів тощо» [2, с.267]. А І.Б. Скакальська слушно зауважує: « Студенти, працюючи в польових умовах експедиції, більше комунікують, гуртуються, намагаються вирішувати побутові питання, беруть на себе відповідальність, наприклад, приготування їжі для всієї експедиції, у них проявляють лідерські здібності, вони спільно здійснюють камеральну обробку знахідок, вчаться працювати з артефактами, розглядати їх у контексті історичних подій, висувають версії їх походження, при цьому розвивають свої творчі та організаторські можливості тощо. Відповідно, це сприяє формуванню компетентності soft skills, яка важлива для майбутньої діяльності педагога» [4, с.185].

Висновки. Таким чином, археологічна практика є важливим компонентом освітньо-професійної програми фахівців, що навчаються за спеціальністю «032 Історія та археологія». Вона не лише сприяє формуванню ряду фахових компетентностей, передбачених ОПП, але й має значний виховний ефект, забезпечує формування вмінь і навичок, які можуть бути використані випускниками в їх подальшій професійній і повсякденній діяльності. Крім того, практика сприяє формуванню ряду важливих особистісних якостей, необхідних будь-якому фахівцю, дає змогу студентам розкрити свої творчі і організаторські здібності. Все це безумовно буде сприяти активізації навчально-наукової діяльності студентів, а отже, підвищенню якості їх освіти.

Перспектива подальших досліджень. Матеріали нашої розвідки будуть враховані в подальшому освітньому процесі для студентів нашої спеціальності та відображені в робочих програмах та силабусах.

2. Пустовалов С. Ж. Про деякі особливості викладання дисциплін археологічного напрямку у ВНЗ / С. Ж. Пустовалов // Магістеріум. – 2009. – Вип. 34. – С. 59–62. – Режим доступу : <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a13b149-18d4-4193-b574-3d2fd35e90db/content> (1.02.2023)

Список використаних джерел

1. Пивоваров, С. В. Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті (друга половина XIX ст.–2004 р.) / С. В. Пивоваров // VITA ANTIQUA : збірка наук. статей. – Київ : ВПЦ «Київський університет». – 2009. – № 7–8 - с. 34–38.

3. Калугін, О. В. Розвиток та викладання археології у Харківському університеті в контексті еволюції радянської археологічної думки (друга половина 40-х – середина 60-х років XX ст.) / О. В. Калугін // Актуальні проблеми світової та вітчизняної історії. – Харків : ХНУ, 2017. – Т. 20. – С. 13-20.

4. Горохівський П. І. Роль і місце курсу «Археологія України» у системі підготовки вчителя сільської загальноосвітньої школи / П. І. Горохівський // Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки. – 2008. – С. 267–270. – Режим доступу : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15079/Gorohovskyu.pdf;jsessionid=32385883589C418245F9078DB1C2859D?sequence=1> (1.02.2023)

5. Горохівський П. І. Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі : курс лекцій ; навч. посіб. / П. І. Горохівський. – Умань : ПП Жовтий О., 2012. – 256 с.

6. Скакальська І. Б. Інноваційні підходи до викладання археології у вищій школі / І. Б. Скакальська // *Universum Historiae et Archeologiae The Universe of History and Archeology*=Універсум історії та археології Універсум истории и археологии. – 2020. – Vol. 3(28), Iss. 1. – Pp. 176–187.

References

1. Pyvovarov, S. V., 2009. Rozvytok arkeolohichnoi nauky v Chernivetskomu universyteti (druha polovyna XIX st. – 2004 r.), [*The development of archaeological science at Chernivtsi University (second half of the nineteenth century - 2004)*], VITA ANTIQUA Zbirka naukovykh statei. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». № 7–8, pp. 34–38. (in Ukrainian);

2. Pustovalov, S. Zh., 2009. Pro deiaki osoblyvosti vykladannia dystsyplin arkeolohichnoho napriamku u VNZ, [*On some peculiarities of teaching archaeological disciplines at higher educational institutions*], MAGISTERIUM. Vypusk 34.

Kulturolohiia, pp. 59– 62. (in Ukrainian). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6a13b149-18d4-4193-b574-3d2fd35e90db/content> (1.02.2023)

3. Kaluhin, O. V., 2017. Rozvytok ta vykladannia arkeolohii u Kharkivskom universyteti v konteksti evoliutsii radianskoi arkeolohichnoi dumky (druha polovyna 40-kh – seredyna 60-kh rokiv XX st.), [*Developing and teaching archaeology at Kharkiv University in the context of the evolution of Soviet archaeological thought (second half of the 40s - mid-60s of the XX century)*], (in Ukrainian). URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/%D0%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%96-23436-1-10-20181129.pdf>

4. Horokhivskiy, P. I., 2008. Rol i mistse kursu «Arkeolohiia Ukrainy» u systemi pidhotovky vchytelia silskoi zahalnoosvitnoi shkoly, [*The role and place of the course "Archeology of Ukraine" in the system of teachers' training in a rural secondary school*], [Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University]. Seriya 6. Istorychni nauky. pp. 267–270. (in Ukrainian). URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15079/Gorohovskyy.pdf;jsessionid=32385883589C418245F9078DB1C2859D?sequence=1> (1.02.2023)

5. Horokhivskiy, P. I., 2012. Metodyka vykladannia istorychnykh dystsyplin u vyshchii shkoli, [*Methods of teaching historical disciplines in a higher educational institution*], Kurs lektsii: Navchalnyi posibnyk dlia mahistrantiv dennoi ta zaochnoi formy navchannia. Uman: PP Zhovtyi O., 256 p. (in Ukrainian).

6. Skakalska, I., Innovatsiini pidkhody do vykladannia arkeolohii u vyshchii shkoli, [*Innovative approaches to teaching archaeology in a higher educational institution*], //Universum Historiae et Archeologiae The Universe of History and Archeology Universum istorii ta arkeolohii Unyversum ystorryy y arkeolohyy ISSN2664–9950 (Print) ISSN2707–6385 (Online) 2020. Vol. 3(28). Issue 1, pp. 176–187

Стаття надійшла до редакції 05.02.2023 р.